

PRAWO / LAW**JACEK JANUSZ MROZEK****GODNOŚĆ OSOBY LUDZKIEJ JAKO ŹRÓDŁO
PRAW CZŁOWIEKA I OBYWATELA**

Godność osoby ludzkiej jest prażródłem wszystkim innych praw¹. Tak rozumiana godność jest podstawą prawa naturalnego², które ma niezmienną i powszechnie obowiązującą treść: dobro czynić, zła unikać³. Prawo naturalne jest zaś źródłem praw człowieka, które mają charakter przyrodzony, niezbywalny, nienaruszalny i powszechny⁴. Nie jest tym źródłem wola narodu, ani wola większości obywateli, ani umowa społeczna, ani nawet ustawa konstytucyjna⁵.

Nowożytna koncepcja praw człowieka wywodzi się głównie z XVII-wiecznej Anglii, w szczególności zaś z dzieła *Drugi Traktat o Rządzie* Johna Locke’a⁶, który dowodził, że człowiek jest stworzeniem racjonalnym i zdolnym do działania, dlatego potrzebuje uznania jego praw⁷.

Karel Vasak pod koniec lat 70. ubiegłego stulecia dokonał podziału praw człowieka na trzy generacje, opierając go na kategoriach o charakterze historycznym i filozoficznym⁸. Prawa pierwszej generacji – to prawa obywatelskie i polityczne⁹, prawa drugiej generacji – prawa o charakterze gospodarczym,

JACEK JANUSZ MROZEK, dr prawa, dr filozofii, dr teologii, adiunkt w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; e-mail: jacek.mrozek@uwm.edu.pl; j.mrozek@op.pl

¹ M. Safjan, *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, nr 1, s. 226–227.

² Por. K. Wygoda, *Prawne granice wolności wypowiedzi w Polsce*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 1997, nr 39, s. 201–202.

³ Zob. I.S. Grat, *Prawo do wolności sumienia w kontekście prawa natury*, w: *Cuius regio, eius religio?*, pod red. G. Górskiego, L. Œwikły, M. Lipskiej, Lublin 2006, s. 229–233.

⁴ F. J. Mazurek, *Godność człowieka a prawa człowieka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1980, nr 8, s. 24, 39.

⁵ J. Krukowski, *Godność ludzka podstawą praw i wolności człowieka w umowach międzynarodowych*, w: *Kultura i prawo*, t. 1: *Podstawy jedności europejskiej*, pod red. J. Krukowskiego, O. Theisena, Lublin 1999, s. 179.

⁶ Zob. *John Locke – Dwa Traktaty o Rządzie*, oprac. Z. Rau, Warszawa 1992.

⁷ M. Freeman, *Prawa człowieka*, tłum. M. Fronia, Warszawa 2007, s. 30.

⁸ B. Banaszak, *Prawa jednostki i systemy ich ochrony*, Wrocław 1995, s. 17.

⁹ J. Sozański, *Prawa człowieka w systemach prawnych Wspólnot i Unii Europejskiej*, Warszawa–Poznań 2008, s. 45.

socjalnym i kulturalnym¹⁰, zaś prawa trzeciej generacji nazwał prawami solidarnościowymi, zbiorowymi lub kolektywnymi¹¹, do których można zaliczyć m.in. prawo narodu do samostanowienia, rozwoju i pokoju¹².

Centralną zasadą praw człowieka jest wyróżnienie jednostki jako najważniejszej i wzorcowej wartości dla innych wartości oraz ich ostateczny sprawdzian. Można to w skrócie określić jako świętość jednostki, unikając niepoprawnego politycznie terminu *homo noumenon* określającego człowieka niezależnego od wszelkich warunków zewnętrznych. Tak pojmowana wartość zabrania podejmowania jakichkolwiek działań przez podmioty wyposażone we władztwo, które naruszają godność jednostki¹³.

Godność istoty ludzkiej należy do pojęć o charakterze interdyscyplinarnym, dlatego też niezwykle trudno znaleźć konsens co do jej znaczenia¹⁴. W naszym kręgu cywilizacyjnym godność człowieka znajduje swoje oparcie przede wszystkim w filozofii chrześcijańskiej (godność jako wynik stworzenia człowieka na podobieństwo Boga)¹⁵. W rzeczywistości polskiej pojęcie godności było zawsze obecne w nauce społecznej Kościoła katolickiego, a publicznie zostało podniesione jako hasło przez wielkie rzesze ludzi w sierpniu 1980 r. Etos powstającej wówczas „Solidarności” zbudowany został właśnie wokół postulatu godności, który został przedstawiony na jednym z pierwszych transparentów sierpniowego strajku: „Przywróćcie nam naszą robotniczą godność”¹⁶.

Jak podkreślał znamienity Jan Paweł II, wartość osoby i jej godność domaga się uznania przed wszystkimi innymi wartościami. Według niego osoba ludzka ze względu na swą godność powinna być afirmowana dla niej samej¹⁷. Jeszcze jako kardynał Karol Wojtyła głosił: „osoba jest takim bytem, że właściwe i pełnowartościowe odniesienie do niej stanowi miłość”¹⁸. Jako papież, w swoim przemówieniu wygłoszonym w UNESCO powiedział: „Trzeba tego człowieka

¹⁰ Zob. S. Pawlak, *Ochrona mniejszości narodowych w Europie*, Warszawa 2001; B. Mikołajczyk, *Mniejszości w prawie międzynarodowym*, Katowice 1996, s. 1.

¹¹ Por. M. Nowak, *Trzy generacje praw człowieka, ich znaczenie w świetle przesłanek ideowych i historycznych oraz w świetle ich genezy*, w: *Prawa człowieka, geneza, koncepcje, ochrona*, pod red. B. Banaszaka, Wrocław 1993, s. 116–117; B. Banaszak, *Ogólne wiadomości o prawach człowieka*, w: *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, pod red. B. Banaszaka, A. Preisnera, Warszawa 2002, s. 29.

¹² A. Łopatka, *Prawo człowieka – refleksje wokół pojęcia*, w: *Teoria prawa. Filozofia prawa. Współczesne prawo i prawoznawstwo*, Toruń 1998, s. 144; zob. H. Zięba-Załučka, *Godność człowieka i jej ochrona wobec działań administracji publicznej*, w: *Jednostka wobec działań administracji publicznej*, pod red. E. Ury, Rzeszów 2001, s. 495–503.

¹³ K. Complak, *Zasada ochrony godności człowieka normatywnym nakazem obowiązującym prawodawców i organy stosujące prawo*, w: *Wolności i prawa jednostki oraz ich ochrona w praktyce*, pod red. L. Wiśniewskiego, Warszawa 2006, s. 7.

¹⁴ E. Jędrzejowski, *Trudne pojęcie godności człowieka*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe. Prawa Człowieka” 1999, nr 6, s. 49–61.

¹⁵ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2000, s. 90.

¹⁶ F. Rymarz, *Zasada ochrony przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 6, s. 4.

¹⁷ F.J. Mazurek, *Spoleczno-prawne konsekwencje zasady godności osoby ludzkiej*, „Chrześcijańskie w Świecie” 1989, nr 6, s. 3.

¹⁸ K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność. Studium etyczne*, Kraków 1962, s. 31.

afirmować dla niego samego, nie dla jakichkolwiek innych racji czy względów – jedynie dla niego samego¹⁹. Stanowisko to nazywane jest personalizmem chrześcijańskim. Można by je wyrazić następująco: każdy człowiek zasługuje na szczególną cześć z racji bycia osobą. Nakaz respektu odpowiadającego tej godności jest podstawową normą etyki personalistycznej (*persona est affirmanda propter se ipsam*)²⁰. Personalizm ten odpowiada prawnemu uznaniu podmiotowości prawnej każdego człowieka, który korzysta z podstawowych uprawnień, w tym także wyrażających jego godność i jego wartość w społeczeństwie²¹.

W etyce współczesnej można mówić o dwóch zasadniczych znaczeniach wyrażenia „godność”. Po pierwsze, mówi się o godności jako wartości czy też jako cesze przysługującej każdemu bez wyjątku człowiekowi. To rozumienie godności określamy człowieczeństwem albo godnością ludzką. Drugim ze znaczeń jest godność osobista traktowana jako szczególna właściwość jednostki ludzkiej i może występować również w powiązaniu z konkretną rolą społeczną, jaką pełni dana osoba²². Stąd też wyróżnia się dwie koncepcje: *osobową* (aksjologiczno-ontyczną) i *osobowościową* (empiryczną)²³. Według pierwszej koncepcji godność jest rozumiana jako wartość wrodzona przysługująca człowiekowi z tej racji, iż człowiek z natury swej jest istotą rozumną, wolną i wyposażoną w sumienie – dlatego zajmuje szczególne miejsce w świecie. Taka godność jest wartością trwałą, powszechną, niezbywalną i równocześnie zobowiązującą ze strony innych osób²⁴. Według drugiej koncepcji godność jest doskonałością zrodzoną w działaniu moralnie wartościowym i utrwaloną w czymś charakterze²⁵. Jest ona osiągnięta przez wychowanie, własną pracę nad sobą lub przez oddziaływanie środowiska społecznego. Tak pojętą godność łączy się z dobrym imieniem, dobrą sławą, szacunkiem, honorem, gotowością do poświęcenia się i obrony uznawanych wartości²⁶. Nie jest więc ona wartością wrodzoną i stałą.

Marek Piechowiak z kolei wyróżnia cztery typy godności człowieka: *godność osobową*, *godność osobowościową*, *godność ugruntowaną w okolicznościach życia* oraz *godność osobistą*²⁷. Reprezentują one różne sposoby rozumienia pojęcia godności. *Godność osobowa* jest podstawowym typem godności. Przysługuje każdemu człowiekowi z tej racji, że jest człowiekiem, niezależnie od jego postępowania lub postępowania innych osób oraz niezależnie od okoliczności, w których człowiek żyje. Godność osobowa określana jest mianem godności

¹⁹ Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne*, t. III, Warszawa 1984, s. 452.

²⁰ A. Szostek, *Rola pojęcia godności w etyce*, „Studia Filozoficzne” 1983, nr 8–9, s. 84.

²¹ A. Józefowicz, *Ochrona praw osobistych. Polski kodeks cywilny*, „Prawo i Życie” 1979, nr 10, s. 3.

²² P. Dutkiewicz, *Problem aksjologicznych podstaw prawa we współczesnej polskiej filozofii i teorii prawa*, Kraków 1996, s. 103.

²³ D. Dörre-Nowak, *Ochrona godności i innych dóbr osobistych pracownika*, Warszawa 2005, s. 4–6.

²⁴ J. Bucińska, *Godność człowieka jako podstawowa wartość porządku prawnego*, „Państwo-Administracja-Kościół” 2001, nr 2–3, s. 32–33.

²⁵ Por. F.J. Mazurek, *Godność człowieka...*, s. 29.

²⁶ Por. M. Ossowska, *Normy moralne w obronie godności człowieka*, „Etyka” 1969, nr 5, s. 8.

²⁷ M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999, s. 81–88, 343–350.

przyrodzonej. Stanowi aksjologiczne źródło praw człowieka i obywatela. Człowiek nie może być pozbawiony godności osobowej przez jakiekolwiek działania innych ludzi lub czynniki zewnętrzne, nie może też utracić godności osobowej przez własne niegodne postępowanie lub niegodny sposób życia. *Godność osobowościowa* może być nabywana lub utracona przez własne postępowanie podmiotu. *Godność ugruntowana w okolicznościach życia* to godność uzależniona od okoliczności, które sprzyjają lub utrudniają realizowanie godności osobowościowej. *Godność osobista* to godność rozumiana jako dobre imię podmiotu. Może być ona nabywana, naruszana i tracona zarówno przez własne działania, jak i przez działania innych podmiotów. Godność osobowa i godność osobista chronione są po śmierci człowieka²⁸.

Józef Kozielski uważa, że godność nie jest darem, jaki człowiek otrzymuje od natury lub społeczeństwa. Jest ona według niego kształtowana w procesie zaprogramowanego lub spontanicznego działania człowieka. Uważa on, że godność człowieka kształtowana jest przez trzy czynniki: przez obronę własnej tożsamości i systemu przekonań, innymi słowy przez zachowanie wierności wobec siebie; przez aktywność skierowaną ku innym i przez działanie twórcze²⁹.

Mając powyższe na uwadze, należy podkreślić, że człowiek ma prawo oczekiwać ze strony innych postawy poszanowania, zrozumienia, życzliwości, pewnego ciepła emocjonalnego czy wręcz miłości. Nie można jednak czynić miłości i braterstwa przedmiotem obowiązku moralnego każdego człowieka. Jest rzeczą piękną i wzniosłą, gdy człowiek godzi się dobrowolnie ponosić ofiary na rzecz drugiego człowieka, ale obowiązek w tym zakresie ogranicza się jedynie do powstrzymywania się od pewnych działań, które stanowiłyby pogwałcenie przyrodzonej człowiekowi godności. Każdy z nas ma jednak podstawowy obowiązek postępować w taki sposób, aby nikogo nie obrazić, nie poniżyć, nie zdegradować moralnie, nie unicestwić tkwiącego w nim człowieczeństwa³⁰.

Poszanowanie godności osoby ludzkiej jest także centralną zasadą praw obywatela. Rozróżnienie na prawa człowieka i prawa obywatela można przeprowadzić na podstawie kategorii podmiotów, którym przepisy prawa pozytywnego przyznają te prawa. Tak więc można wyróżnić: prawa przysługujące tylko obywatelom (np. prawo wyborcze), prawa przysługujące wyłącznie nieobywatelom (np. prawo azylu, prawa apatrydów i uchodźców) i prawa przysługujące zarówno obywatelom, jak i nieobywatelom, a więc każdemu człowiekowi (np. prawa podmiotowe)³¹.

Prawa obywatela określone są przede wszystkim w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Już w jej preambule stwierdza się m.in. „Wszystkich, którzy

²⁸ W. Lang, *Prawa podmiotowe i prawa człowieka*, w: *Księga Jubileuszowa Profesora Tadeusza Jasudowicza*, pod red. J. Białocerkiewicza, M. Balcerzaka, A. Czeczko-Durlak, Toruń 2004, s. 222.

²⁹ J. Kozielski, *O godności człowieka*, Warszawa 1977, s. 14.

³⁰ Z. Szawarski, *Godność i odpowiedzialność*, „Studia Filozoficzne” 1983, nr 8–9, s. 95.

³¹ A. Michalska, *O pojęciu praw człowieka*, „Państwo i Prawo” 1980, s. 10.

dla dobra Trzeciej Rzeczypospolitej tę Konstytucję będą stosowali, wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka”³².

Podstawową normą konstytucyjną, stanowiącą punkt wyjścia dla wszelkich dalszych regulacji związanych z prawami jednostki, jest art. 30 Konstytucji, określany normą „wyjściową”³³. Brzmi ona: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”.

Zasada ta jako *sui generis* norma norm³⁴ stanowi podstawę wszelkiej wykładni ustawy zasadniczej, szczególnie zaś tych fragmentów, które wprost lub pośrednio dotyczą sfery prawnego położenia jednostki. Godność osoby ludzkiej jest więc podstawą wszelkich praw konstytucyjnych³⁵ i wyraża się w poczuciu własnej wartości i oczekiwaniu szacunku ze strony innych ludzi³⁶. Z tego punktu widzenia zasada godności jest punktem odniesienia oceny każdej innej normy konstytucyjnej, której przedmiotem jest regulacja praw człowieka³⁷.

Poszanowanie godności człowieka jest obowiązkiem nie tylko władz publicznych, ale również każdego obywatela, o czym stanowi art. 31 ust. 2 zd. 2. Konstytucji, który brzmi: „Każdy jest zobowiązany szanować wolności i prawa innych”. Na podstawie tego przepisu ustawodawca wydaje ustawy, które zapewniają ochronę praw człowieka i obywatela przed naruszeniami ze strony innych podmiotów. Ustawy te zawierają szczegółowe zakazy i nakazy adresowane do podmiotów prywatnych, niezbędne dla urzeczywistnienia praw konstytucyjnych. Jednocześnie ustawodawca ustanawia sankcje za naruszenie tych przepisów, a także tworzy organy państwowe i instytucje prawne niezbędne dla stosowania wymienionych sankcji³⁸.

Z kolei art. 31 ust. 3 Konstytucji wyraża dwie podstawowe idee. Po pierwsze, ideę dopuszczalności ograniczeń wolności i praw jednostki, co wynika z założenia, że we współczesnym społeczeństwie nie można przypisywać tym prawom absolutnego charakteru. W tej perspektywie artykuł ten należy traktować jako konstytucyjną podstawę do wprowadzenia przez ustawodawcę regulacji ograniczających wolności i prawa jednostki. Po drugie, ideę ograniczoności owych ograniczeń, co wynika z założenia, że rolą konstytucji jest ustalenie ram, poza które ustawodawca nie może wykroczyć. Omawiany przepis pełni więc

³² M. Safjan, *Godność człowieka jako wartość konstytucyjna*, „Rzeczpospolita” 1999, nr 136, s. C2.

³³ M. Safjan, *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań...*, s. 226–227.

³⁴ Zob. szerzej na ten temat: J. Krukowski, *Godność człowieka podstawą konstytucyjnego katalogu praw i wolności jednostki*, w: *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, pod red. L. Wiśniewskiego, Warszawa 1997, s. 38–39; F. Mazurek, *Godność człowieka...*, s. 30–31; R. Sobański, *Normatywność godności człowieka*, w: *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne. Księga Jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2003, s. 19–20.

³⁵ Zob. szerzej F.J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001.

³⁶ *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 24 lipca 1992 roku (AKr 273/92)*, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 1992, nr 10, poz. 32.

³⁷ J. Szymanek, *Interpretacja przepisów wyznaniowych w Konstytucji*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2006, nr 9, s. 112.

³⁸ K. Wojtyczek, *Horyzontalny wymiar praw człowieka zagwarantowanych w Konstytucji RP*, „Kwartalnik Prawa Prasowego” 1999, nr 2, s. 229.

jednocześnie funkcję reglamentacyjną i funkcję gwarancyjną³⁹. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych praw nie tylko muszą mieć podstawę w ustawie, a nie w akcie normatywnym niższego rzędu, ale ustawa może je wprowadzić tylko wtedy, gdy jest to konieczne w demokratycznym państwie ze względu na ściśle wymienione w Konstytucji kryteria i to pod warunkiem, że nienaruszona zostanie istota tych praw⁴⁰.

Konstytucja zawiera wiele innych regulacji mających znaczenie dla ochrony praw jednostki, np.: art. 38 i 39 – ochrona życia i integralności cielesnej, art. 40 – zakaz tortur i poniżającego traktowania, art. 41 – ochrona nietykalkości osobistej i cielesnej, art. 47 – ochrona czci, dobrego imienia i prywatności, art. 49 – ochrona wolności i tajemnicy komunikowania się, art. 50 – ochrona nienaruszalności mieszkania, art. 51 – ochrona autonomii informacyjnej, art. 53 – ochrona wolności sumienia i religii, art. 73 – ochrona wolności twórczości artystycznej i badań naukowych.

Na gruncie Konstytucji sytuację komplikuje fakt, że w art. 233 ust. 1 spod dopuszczalnych w stanie wojennym ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela wyłączono „wolności i prawa określone w art. 30 (godność człowieka)”. Takie sformułowanie mogłoby sugerować, że art. 30 sam w sobie zawiera jakieś prawa i wolności odmienne od wymienionych w dalszych przepisach Konstytucji. W bardziej wysublimowanej interpretacji art. 233 ust. 1 Konstytucji można jednak stwierdzić, że generalnie zakazane są w stanie wojennym takie ustawowe ograniczenia praw i wolności, które jednocześnie naruszają godność człowieka⁴¹.

Wielce prawdopodobne, że ani pojęcia, ani zamkniętego katalogu naruszeń godności nigdy nie uda się ustalić, a państwo i jego organy nie będą w stanie wyegzekwować od człowieka czy też narzucić mu jednego i wyłącznie prawdziwego rozumienia znaczenia jego treści. Jest bowiem ono identyfikowane przez każdego z nas w swoisty sposób na podstawie istniejących norm społecznych, moralnych, kulturowych. One to właśnie wpływają na ukształtowanie rzeczywistego wizerunku człowieka w świecie zewnętrznym – w miejscu i czasie, w którym żyje on wspólnie z innymi ludźmi⁴².

W razie naruszenia własnej godności każdy może wnieść skargę na akt normatywny do Trybunału Konstytucyjnego, wskazując przy tym szczegółowe

³⁹ L. Garlicki, *Przesłanki ograniczania konstytucyjnych praw i wolności (na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego)*, „Państwo i Prawo” 2001, nr 10, s. 6; zob. też. B. Michalski, *Wolność nauki i słowa w projekcie Konstytucji RP – tezy i propozycje*, w: *Konstytucja RP. Oczekiwania i nadzieje*, pod red. T. Bodio, W. Jakubowskiego, Warszawa 1997, s. 221–230.

⁴⁰ A. Zieliński, *Prawa człowieka – ideał i rzeczywistość*, „Palestra” 2000, nr 11–12, s. 123.

⁴¹ J. Zajadło, *Normatywne funkcje pojęcia „przyrodzona i niezbywalna godność człowieka”*, w: *Ochrona człowieka w świetle prawa Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. S. Pikulskiego, Olsztyn 2002, s. 485.

⁴² M. Jabłoński, *Rozważania na temat znaczenia pojęcia godności człowieka w polskim porządku konstytucyjnym*, w: *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, pod red. B. Banaszaka, A. Preisnera, Warszawa 2002, s. 96.

przepisy prawa naruszone przez organy władzy publicznej⁴³. Pojęcie „każdy” oznacza nie tylko osoby fizyczne (obywateli i cudzoziemców), ale także osoby prawne w rozumieniu prawa cywilnego (np. stowarzyszenia, partie i inne organizacje społeczne)⁴⁴. Poza możliwością złożenia skargi konstytucyjnej, każdy ma prawo wystąpienia do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o ochronę godności naruszonej przez organy władzy publicznej. Na Rzeczniku Praw Obywatelskich ciąży obowiązek zapoznania się z wnioskiem, a następnie udzielenia odpowiedzi w zakresie podjętych czynności w obronie praw wnioskodawcy. Rzecznik może podjąć czynności także z własnej inicjatywy⁴⁵.

W świetle powyższych rozważań należy stwierdzić, że godność człowieka jest kategorią odrębną od występujących w Konstytucji i innych obowiązujących przepisach „postaci” godności. O ile w przypadku godności będącej źródłem wszelkich innych praw jest ona odniesiona wyłącznie do jednostki ludzkiej, to w przypadku godności chronionej w prawie stanowionym dotyczyć może pewnych zbiorowości, organów państwowych lub osób zajmujących szczególne urzędy publiczne (np. godność chroniona w prawie karnym). W tym przypadku godność należy pojmować raczej jako obowiązek niż przywilej⁴⁶.

W konkluzji nasuwa się nieodparcie wniosek, że powszechne poszanowanie godności osoby ludzkiej staje się w dobie obecnej koniecznym warunkiem człowieczego i obywatelskiego istnienia⁴⁷.

THE DIGNITY OF THE HUMAN PERSON AS THE BASIS FOR HUMAN AND CIVIL RIGHTS

SUMMARY

At the beginning of the article the inalienable and inborn dignity was discussed, which is an expression of natural law and it is primitive source of all other rights. Then, an analysis of human rights based on the natural law and the rights of the citizen, which have its origin in the constitutional norms, was done.

KEY WORDS: natural law, human rights, citizen rights, freedom of speech, press law.

⁴³ K. Wojtyczek, *Ochrona godności człowieka, wolności i równości przy pomocy skargi konstytucyjnej w polskim systemie prawnym*, w: *Godność człowieka jako kategoria prawa*, pod red. K. Complaka, Wrocław 2001, s. 210.

⁴⁴ L. Wiśniewski, *Konstytucyjne podstawy ochrony wolności i praw człowieka w Polsce*, „Studia Prawnicze” 2003, nr 3, s. 59–60.

⁴⁵ Zob. ustawę z dnia 15 lipca 1987 roku o Rzeczniku Praw Obywatelskich, Dz.U. z 2001 r., Nr 14, poz. 147, t.j. z późn. zm.

⁴⁶ P. Czarny, *Konstytucyjne pojęcie godności człowieka a rozumienie godności w polskim języku prawnym*, w: *Godność człowieka jako kategoria prawa*, pod red. K. Complaka, Wrocław 2001, s. 199.

⁴⁷ I. Antonowicz, *Ochrona godności człowieka w prawie międzynarodowym*, „Annales. UMCS. Sectio G” 1990, nr 1, s. 9.

